

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

ИЗДАЈЕ

А. БЕЛИЋ

УРЕЂУЈУ:

А. БЕЛИЋ, СТ. М. КУЉБАКИН, СТ. ИВШИЋ и ФР. РАМОВШ

КЊИГА XII

ДРЖАВНА ШТАМПARIЈА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД, 1933

союзе“. Но јужнославјански народ, који је главним носителем овог имена, особено упорно сохранио у своме быту институт задруги, која, као познато, представља само једну из многих разновидности родовог савеза уопште. Ако тако, то природно претпостављамо, да *sr̂bъ* значило првобитно „члан задруги“, „*zadrugar*“, сбир. *sr̂bъja* (ср. горно-луж. *Serbja* „срби“) — „савкупност људи, живућих у задружном быту“, а *pa-sr̂bъ* — „човека, не у потпуности легално ушедшег у савез задруги“.

Такође тако, ми долазимо до любопитног закључка, да *sr̂bъ* првобитно имало не само национални, већ и социјални значај. Етничко значење овог имена добило је након тога, као у своме самосознању његових носилаца, а такође и пред очима њихових савезника, сачувано првобитно задружно стање створило се одличном цртом њиховог народа. Другим речима, ово значење, да „срб“ је „задружник (*zadrugar*)“ *par excellence*.

Москва

Г. Иљински

3. Što je *skopos* ?

Ја сам у XI књизи овог часописа на стр. 4 прогласио штампарском, односно писарском погрешком реч *skopos* у 31ом стиху Гундулићева издања његове *Arijadne* и у 248ом стиху у два рукописа његове *Prozerpine*, а погрешка није ни штампарска ни писарска него моја! Тјеша ме да нико није досије разумио да је ту *skopos* сасвим у реду, па зато се већ и у неким старијим рукописима и у свим старијим издањима то „исправљало“, те мјесто *skopos* на првом мјесту узимало *krepos*, а на другоме *skup se*, што је некако давало некакав смисао; Павић пак, који је дао прво критичко издање Гундулићевих дјела, не наводи *skopos* ни у варијантама, па га налазимо тек у Көрблер-ову издању, али само под текстом, док је у самом тексту и Көрблер оставио *krepos* и *skup se*.

Приређујући ново издање „Дубровачких туђинака“ (јер је Зорино већ давно распаљено) још сам једном читао старе дубровачке пјеснике, а међу њима најприје Ветрановића, код којег има велики број туђинака. Али, како сам прије читао тога пјесника у сасвим друге сврхе, истину ћу рећи да нисам био ни забјезио ни упамтио да и у њега има та тако слабо позната реч *skopos*: *i sve pse stražnike jednoga sa ovcami | od slasti tolike moj skopos zamami* (Стари писци хрв. III, стр. 74, стих. 345—346); *Još čini satire prislatki skopos moj | da u dipli ne svire u gori zelenoj* (о. с., стр. 75, стих. 349—350); *Još čini travica,*

gdi skopos moj zvoni, | po zemlji na nica da listak prikloni (l. l., str. 75, stih 353—354); *i sad se mâ mladost prem svasma prikrati | i juven moj skopos u žalost obrati* (l. l., stih. 359—600). Jagić, priređujući tekst te Vetranovićeve pjesme u kojoj se četiri puta nalazi riječ *skopos*, sigurno se je dosjetio što ona znači, a možda i odakle je tamo došla, pa je vrlo dobro učinio što nije u nju dirao. Sasvim je pak sigurno da i na oba ona mjesta u Gundulića treba vratiti *skopos*: *Možebit vam da se zgodi | sred sadašnjih vidjet sprava | davni skopos* [mjesto *davnu krepos*] *starijih slava | u spjevanju novom odi* (Ar. 29—32); ... *duh svaki se zamamju'e | čim nebeski skopos čuje* (Proz. 247—248).

Netom sam našao riječ *skopos* u Vetranovića, odmah sam se sjetio onoga što sam već dugo znao, naime da u njegovu prevodu, a upravo parafrazi, nekih psalama ima tragova od staroslavenskoga teksta, te potražih u Miklošićevu rječniku, gdje zbija nađoh pod riječju *скопосъ* da u jednom srpskoslavenskom rukopisu XVI. vijeka ima tumačenje *хльмъ высокъ нарицаеишь се скопосъ*, a da je u slaveno-ruskom rječniku od g. 1627 *скопосъ* „ispravljeno“ na *скопосѣъ*; prema tome je i Miklošić sasvim tačno dao uz *скопосъ* tumačenje ‚σκοπός, specula‘. Naše *skopos* dakle je grčko σκοπός, ali značenje što ga ima u Vetranovića i Gundulića nikako se ne slaže sa značenjem što ta riječ ima u Miklošićevu rječniku; za naša oba pjesnika naime očividno je da im je obojici *skopos* isto što „pjevanje, (pjevana) pjesma“, što dabome sa „gledalište (lat. specula)“ nema nikakva posla. Ali i u starogrčkom jeziku σκοπός nije nikakva pjesma nego „pregledač, uhoda; cilj“; tek u novogrčkom jeziku značenje mu se razvija od „namjera, cilj“ na „(pjevana) arija, melodija; pucaj! (kao vojnička zapovijed)“.

Nije naš posao da ispitujemo kako je u grčkome jeziku σκοπός dobilo značenje „arija, melodija“, — za nas je dosta da znamo da je Vetranović uzeo tu grčku riječ s tim specijalnim značenjem. Tomu se ne trebamo čuditi, jer ima i drugih grčkih riječi u dubrovačkom govoru, ali se moramo čuditi što je ta grčka riječ zadržala čitav svoj završetak -os, a to je čudno stoga što u novogrčkom jeziku -s se na kraju piše, ali ne izgovara, pa zato kod drugih pozajmljenih imenica na -os u našem jeziku redovno nema ni -s na kraju ni onoga o pred njim (*anđeo* < *anđel* — ἄγγελος); jedini će izuzetak u tome pogledu biti *Hristos*, ali po svjedočanstvu crkvenoslavenskih spomenika izlazi da je najstariji narodni oblik bio *Хръсѣъ*, a *Хрүсѣъ* je naprosto kasnije preuzeto bez promjene iz grčkoga crkvenoga jezika (χριστός). Ovom ću prilikom spomenuti da se u starom dubrovačkom govoru, osim oblika *Kristos-Kristoš-Krstos-Krstoš* što ih ima Rašinin leksionar

od g. 1508 (v. *Rad* 136, 183), nalazi kod samoga Vetranovića dvaput vokativ *Kristose* (Stari pisci hrv. III, 212. 213), čega u Akad. rječniku nema, a ima da pjesnik Dimitrović također dvaput upotrebljava taj čisto grčki oblik *Hristos*.

Kad dakle u Vetranovića u prevodu psalama ima tragova od crkvenoslavenskoga jezika i oblik *Kristos* s tim crkvenoslavenskim (grčkim) završetkom *-os*, onda se samo sobom nameće misao da je i taj *skopos* u značenju „melodija“ Vetranoviću, odnosno u Dubrovnik došao ne iz govora grčkoga prostoga naroda već iz terminologije grčke crkve. I doista *οκολοι* su u bizantskoj crkvi melodije po kojima se pjevaju crkvene pjesme, pa su tu riječ Dubrovčani mogli naučiti u tome značenju od grčkih kaluđera (Bazilijanaca) koji su po staroj tradiciji, što još dandanas živi u dubrovačkoj okolici, imali svoje manastire gdje su ih kasnije zamijenili latinski Benediktinci, koje je zato dubrovački narod prozvaao, i uvijek zvaao dokle god ih je bilo oko Dubrovnika, „kaluđerima“, kao što je zvaao i grčke monahe. Tim putom mogao je dakle *skopos* ući u dubrovački govor.

Nego s time historija ove riječi nije dovršena! Prof. Vaillant svratio mi je pažnju na to da u Vukovu rječniku ima iz Crne Goru *skōpōst-skōposti* (ž. roda) i u Parčićevu isto tako, pa u Miklošićevu rječniku još *заскоуиуе* „observatio“ i *заскоуиувъ* „industribus“, a onda u bugarskom *скоуосъ*, *скоуосенъ* „vješt“, te je mislio da je sve to jedna ista riječ koja je ili zadržala svoj grčki oblik kao imenica muškoga roda, ili prešla među ženske imenice na *-ost*, čemu je pomoglo što se je u Dubrovniku vrlo rano u nom. i ak. sing gubilo ono *t* pri kraju.

Nego teško mi je vjerovati i jedno i drugo: prije svega, dubrovačko *skopos* nije ženskoga roda nego je, kako se jasno vidi iz prije navedenih primjera, muškoga roda, nema dakle *-os* za *-ost*; a onda se značenje ne slaže: *skopos* je u Dubrovniku „melodija“ a *skopost* je u Vuka i Parčića „čud“, u ovoga drugoga pak ima i drugo značenje, što ga on ima od Pavlinovića, „punto d'appoggio“ (uporište). Za ovo drugo značenje pitao sam da li ga *skopost* ima u Dalmaciji, naročito u Makarskom primorju odakle je bio rodnom Pavlinović, ali mi je odgovoreno da ta riječ uopće nije u Dalmaciji poznata; Parčić ju je valjda uzeo iz Vuka, a ono drugo značenje je Pavlinović čuo negdje izvan Dalmacije. Ja zato mislim da su dubrovačko *skopos* i crnogorsko *skopost* dvije različite riječi i po postanju i po značenju; što je *skopos* sad znamo, a što bi moglo biti *skopost*, ne znamo, barem ja ne znam; nije li možda u vezi sa *skopiti*? isp. *prčica* i *prč-prčevit*.

M. Rešetar